KORPARATIV OBLIGATSIYALAR VA AKSIYALAR: FARQI VA AFZALLIKLARI

Xalmuratova Diyoraxon
Toshkent Xalqaro Moliyaviy Boshqaruv va Texnologiyalar Universiteti
Biznes va Boshqaruv fakulteti
Moliya va moliyaviy texnologiyalar yo‘nalishi talabasi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada korporativ obligatsiyalar va aksiyalarning iqtisodiy mohiyati, ularning moliyaviy instrument sifatidagi o‘rni hamda korxonalar faoliyatini moliyalashtirishdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, mazkur qimmatli qog‘ozlarning asosiy xususiyatlari, o‘zaro farqlari, afzallik va kamchiliklari batafsil yoritilgan. Tadqiqot davomida obligatsiyalar va aksiyalarning investorlar uchun daromadlilik va risk darajasi nuqtayi nazaridan solishtirma tahlili amalga oshirilgan. Bundan tashqari, O‘zbekiston kapital bozorida ushbu instrumentlarning rivojlanish holati va istiqbollari ham ko‘rib chiqilgan. Maqola yakunida moliyaviy qarorlar qabul qilishda ushbu vositalardan samarali foydalanish bo‘yicha xulosalar va tavsiyalar berilgan.*

Kalit so‘zlar:*korporativ obligatsiyalar, aksiyalar, qimmatli qog‘ozlar bozori, investitsiya, kapital bozori, dividend, foiz stavkasi, moliyaviy instrumentlar, risk va daromad, portfel investitsiyasi, likvidlik, moliyalashtirish manbalari.*

Abstract : *This article analyzes the economic essence of corporate bonds and stocks, their role as financial instruments, and their importance in financing corporate activities. The main characteristics, differences, advantages, and disadvantages of these securities are comprehensively*

examined. The study provides a comparative analysis of bonds and stocks in terms of profitability and risk levels for investors. Furthermore, the current state and development prospects of these financial instruments in the capital market of Uzbekistan are discussed. The article concludes with recommendations on the effective use of these instruments in making financial decisions.

Key words:*corporate bonds, stocks, investments, capital market, dividends, interest rate, financial instruments, risk, return, liquidity.*

Аннотация: *В данной статье анализируется экономическая сущность корпоративных облигаций и акций, их роль как финансовых инструментов, а также значение в финансировании деятельности предприятий. Подробно рассматриваются основные характеристики, различия, преимущества и недостатки данных ценных бумаг. В ходе исследования проведён сравнительный анализ облигаций и акций с точки зрения доходности и уровня риска для инвесторов. Кроме того, рассмотрены текущее состояние и перспективы развития этих инструментов на рынке капитала Узбекистана. В заключении представлены выводы и рекомендации по эффективному использованию данных финансовых инструментов при принятии инвестиционных решений.*

Ключевые слова:*корпоративные облигации, акции, рынок ценных бумаг, инвестиции, рынок капитала, дивиденды, процентная ставка, финансовые инструменты, риск и доходность, инвестиционный портфель, ликвидность, источники финансирования.*

Kirish

Zamonaviy bozor iqtisodiyoti sharoitida korxonalar faoliyatini samarali tashkil etish va kengaytirish uchun moliyaviy resurslarni jalb qilish muhim ahamiyat kasb etadi. Ayniqsa, kapital bozorining rivojlanishi korxonalar uchun

muqobil moliyalashtirish manbalarini kengaytiradi. Ushbu jarayonda korporativ obligatsiyalar va aksiyalar asosiy moliyaviy instrumentlar sifatida namoyon bo‘ladi.

Korporativ moliya korxonalarning moliyaviy faoliyatini boshqarish, investitsiyalarni jalb qilish va resurslardan samarali foydalanishni ta’minlashda muhim rol o‘ynaydi. Moliyalashtirish manbalari ichida ichki (foyda, amortizatsiya) va tashqi (kreditlar, qimmatli qog‘ozlar chiqarish) manbalar mavjud bo‘lib, ular orasida aksiyalar va obligatsiyalar alohida o‘rin egallaydi.

Mazkur mavzuning dolzarbligi shundaki, bugungi kunda investorlar uchun samarali investitsiya instrumentlarini tanlash, korxonalar uchun esa optimal moliyalashtirish manbalarini aniqlash muhim masalaga aylangan.

Korporativ obligatsiya — bu emitent kompaniya tomonidan chiqarilgan va investor oldida ma’lum muddat davomida qarz majburiyatini tasdiqlovchi moliyaviy vosita hisoblanadi. Mazkur majburiyatga ko‘ra, emitent obligatsiya egasiga belgilangan muddatlarda foiz (kupon daromadi) to‘lash hamda obligatsiya muddati tugaganda uning nominal qiymatini qaytarib berish majburiyatini oladi.

Korporativ obligatsiya- aksiyadorlik jamiyatlari, mas’uliyati cheklangan va qoshimcha mas’uliyatli jamiyatlar tomonidan chiqariladigan obligatsiyalardir.

Korporativ obligatsiyalar zamonaviy moliya bozorining muhim instrumentlaridan biri bo‘lib, ular korporatsiyalar tomonidan investitsiya resurslarini jalb qilish maqsadida chiqariladigan qarz majburiyatlarini ifodalaydi. Ushbu qimmatli qog‘ozlar orqali kompaniyalar bank kreditlariga muqobil ravishda kapital jalb qilish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Asosiy xususiyatlari:

- Emitent: xususiy yoki davlatga qarashli kompaniyalar
- Daromad: oldindan belgilangan foiz (yillik yoki davriy to‘lovlar)

- Muddati: qisqa, o‘rta yoki uzoq muddatli bo‘lishi mumkin
- Nominal qiymat: obligatsiya tugaganda investor qaytarib oladigan asosiy summa

Obligatsiyalar ko‘proq barqaror daromad izlaydigan investorlar uchun qulay hisoblanadi

Aksiyalar — bu aksiyadorlik jamiyatlari tomonidan chiqariladigan va uning ustav kapitalida ulushni ifodalovchi qimmatli qog‘ozlardir. Aksiya egasi (aksiyador) kompaniyaning muayyan qismiga egalik qiladi hamda uning faoliyati natijalaridan daromad olish huquqiga ega bo‘ladi. Aksiyalar investorlarga nafaqat daromad olish, balki kompaniya boshqaruvida ishtirok etish imkoniyatini ham taqdim etadi.

Aksiyalar iqtisodiyotda kapitalni jalb qilishning muhim vositasi hisoblanadi. Ular orqali korxonalar o‘z faoliyatini kengaytirish, yangi loyihalarni moliyalashtirish hamda moliyaviy barqarorligini ta’minlash imkoniga ega bo‘ladi. Shu bilan birga, aksiyalar moliya bozorining ajralmas elementi sifatida investitsiya jarayonlarini faollashtirishda muhim rol o‘ynaydi.

Aksiyalarning asosiy jihatlari

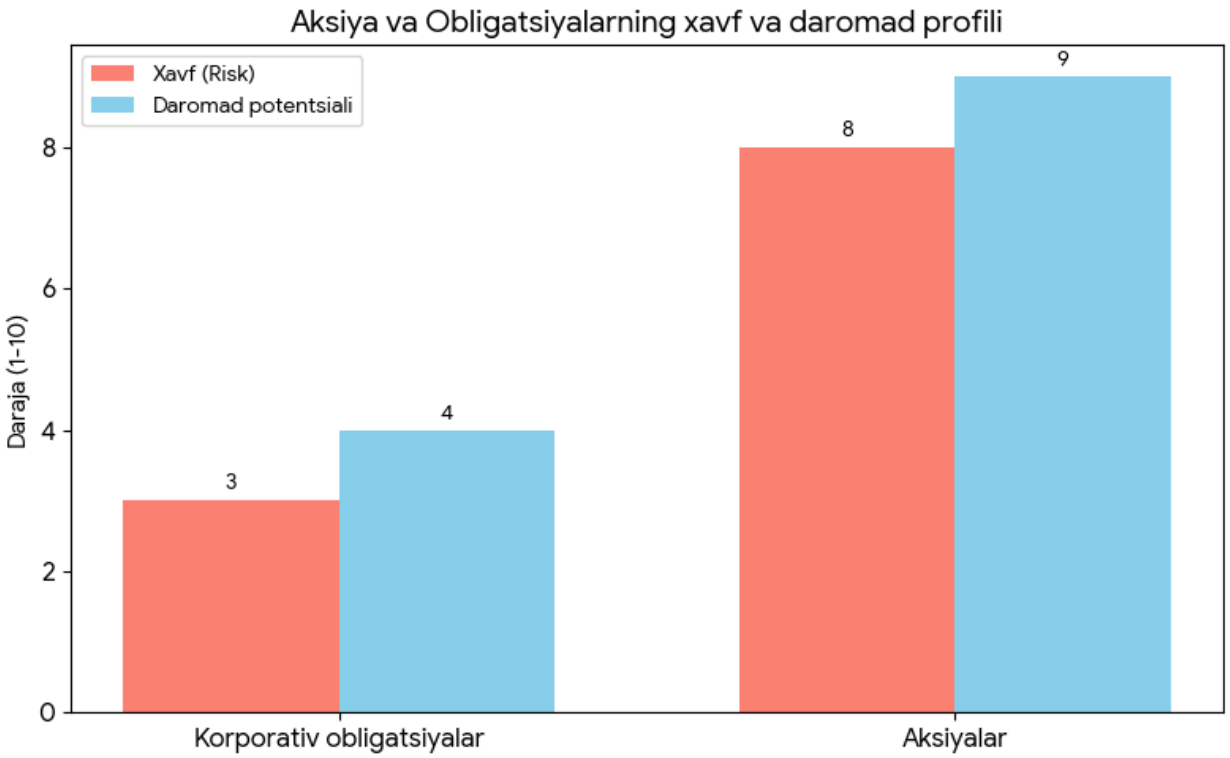
- **Mulkiy huquq** — aksiyador kompaniya kapitalida ulushga ega bo‘ladi.
- **Daromad olish imkoniyati** — aksiyalar dividend ko‘rinishida foyda keltiradi.
- **Boshqaruvda ishtirok etish** — oddiy aksiyalar egasi ovoz berish huquqiga ega.
- **Likvidlik** — aksiyalar fond bozorida erkin sotiladi va sotib olinadi.
- **Xavf darajasi** — daromad yuqori bo‘lishi mumkin, lekin risk ham mavjud.

Aksiyalar uzoq muddatli investitsiya va yuqori daromad olishni istagan investorlar uchun mosdir.

AKSIYA VA OBLIGATSIYA O‘RTASIDAGI ASOSIY FARQLAR

Xususiyati	**Aksiya**	**Obligatsiya**
Mohiyati	Kompaniya kapitalidagi ulush	Kompaniya yoki davlatga berilgan qarz
Maqomi	Mulkdor	Qarz beruvchi
Daromad shakli	Dividentlar va narxlar o’sishi	Ruxsatlangan foiz(kupon)
Daromad miqdori	Cheklanmagan	O’zgarmas
Xavf darajasi	Yuqori	Past
Boshqaruv huquqi	Ovoz berish va boshqarish	Boshqaruvda qatnashish huquqi yo’q
Muddati	Muddatsiz	Muayyan muddatga ega
Bankrotlik davrida	Mablag' **eng oxirida qaytariladi**	Mablag' **birinchilardan bo'lib** qaytariladi.

Ushbu taqqoslashdan ko‘rinib turibdiki, obligatsiyalar barqarorlikni, aksiyalar esa yuqori daromad imkoniyatini ifodalaydi.

- **Korporativ obligatsiya:** Kamdan (3/10), yillik daromad (4/10). Kompaniya qarzni tez bilan qaytaradi.
- **Aksiya: Yuqori xavf(8/10), yillik daromad(9/10).Kompaniya foydasiga sherik bo'lasiz,ammo zarar ko'rish ehtimoli ham yuqori.**

Manba:

"Toshkent" Respublika fond birjasi (UZSE) va ILMA (NAPP)ning 2024-2025 yillardagi bozor tahlillari.

O'zbekistonda rivojlanish holati

So'nggi yillarda O'zbekistonda kapital bozori bosqichma-bosqich rivojlanib bormoqda. Korporativ obligatsiyalar va aksiyalar chiqarish amaliyoti kengaymoqda. Biroq, bozorda ayrim muammolar mavjud:

- Investorlar bilim darajasining pastligi
- Bozor likvidligining yetarli emasligi
- Axborot shaffofligining cheklanganligi

Shu bilan birga, davlat tomonidan olib borilayotgan islohotlar ushbu sohani rivojlantirishga xizmat qilmoqda. Kelgusida kapital bozorining yanada kengayishi kutilmoqda.

1-Grafik O'zbekistonda Kapital bozorining o'sishi

Yil	Hajm(trln so'm)
2020	10
2021	15
2022	20
2023	25
2024	30

2- Grafik Investorlar soni o'sishi

Yil	Investorlar
2020	50 000
2021	80 000
2022	120 000
2023	160 000
2024	200 000

"Statistik tahlil shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda kapital bozori so'nggi yillarda sezilarli darajada rivojlanmoqda. Jumladan, 2020-yilda bozor hajmi 10 trillion so'mni tashkil etgan bo'lsa, 2024-yilga kelib ushbu ko'rsatkich 30 trillion so'mga yetgan. Shu bilan birga, korporativ obligatsiyalar bozori ham jadal o'sib, emissiya hajmi 1 trillion so'mdan 5 trillion so'mgacha oshgan. Investorlar soni esa 4 barobarga ortib, 200 mingdan oshgan."

XULOSA

Xulosa o'rnida aytish mumkinki, korporativ obligatsiyalar va aksiyalar zamonaviy iqtisodiyotning ajralmas qismi bo'lib, korxonalar uchun strategik rivojlanish va moliyaviy barqarorlikni ta'minlovchi hayotiy manba hisoblanadi. Investor uchun esa bu ikki vosita shunchaki daromad manbai

emas, balki o‘z moliyaviy kelajagini qurishda foydalaniladigan asosiy instrumentlardir.

Bu yerda asosiy muvozanat xavfsizlik va o‘sish o‘rtasidagi tanlovga borib taqaladi. Obligatsiyalar o‘z kapitalini himoya qilishni va barqaror, bashorat qilinadigan passiv daromad olishni istovchi ehtiyotkor investorlar uchun xotirjamlik poydevori bo‘lib xizmat qiladi. Aksiyalar esa vaqtinchalik bozor tebranishlaridan qo‘rqmaydigan, uzoq muddatli istiqbolda kompaniya bilan birga o‘sishni va yuqori rentabellikka erishishni maqsad qilgan jasur sarmoyadorlarning tanlovidir.

Shu sababli, har bir investor o‘zining strategik maqsadlari, yoshi va riskka bo‘lgan chidamliligidan kelib chiqib, ushbu instrumentlarni o‘z portfelida to‘g‘ri uyg‘unlashtirishi lozim. Zero, muvaffaqiyatli sarmoya kiritish — bu tavakkal qilish emas, balki aniq hisob-kitob va imkoniyatlarni oqilona taqsimlash san’atidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Fabozzi, F.J. “Bond Markets, Analysis and Strategies”. – Pearson Education, 2018. – 45–78-betlar.
2. Brealey, R.A., Myers, S.C., Allen, F. “Principles of Corporate Finance”. – McGraw-Hill Education, 2020. – 112–145-betlar.
3. Mishkin, F.S. “The Economics of Money, Banking and Financial Markets”. – Pearson, 2019. – 210–235-betlar.
4. Ross, S.A., Westerfield, R., Jaffe, J. “Corporate Finance”. – McGraw-Hill, 2018. – 98–120-betlar.
5. O‘zbekiston Respublikasi Markaziy banki. Pul-kredit siyosati hisobotlari. – Toshkent, 2022–2024. – 15–30-betlar.
6. O‘zbekiston Respublikasi Qimmatli qog‘ozlar bozori agentligi. Yillik hisobot. – Toshkent, 2023. – 25–40-betlar.

7. Tursunov, B. “Korporativ moliya asoslari”. – Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti, 2021. – 60–85-betlar.

8. Karimov, N. “Investitsiyalarni boshqarish”. – Toshkent, 2020. – 70–95-betlar.